

EMLÉKEZÉSEK

100.* Nehéz kitalálni ezeket az emlékezéseket, de még nehezebb megvalósítani őket, mert gyakran ügyes az ember, de nem cselekszik ; azért ha élni akartok velök, vegyetek erőt a természeteteken és tegyetek szert jó hajlandóságra ; ennek segítségével nemcsak véghez fogjátok vinni mindezt, hanem fáradság nélkül megteszik nektek azt, amit a józan ész parancsol.

8. Szereti a nép az államban azt a férfit, aki igazságot szolgáltat ; az okosakat inkább tisztelik, mint szeretik.

15. Aki nem érzi magát eléggé biztonságban akár szerződés folytán, akár mert olyan hatalmasnak véli magát, hogy semilyen esetben sincs mitől tartania, esztelenséget követ el, ha a mások háborújában semleges marad, mert nem elégtíti ki a legyőzöttet és a győző kényének teszi ki magát ; és aki nem hisz a józan észnek, vegye tekintetbe a mi városunk példáját és azt, ami vele történt semlegessége miatt abban a háborúban, amelyet Gyula pápa és az aragóniai Katolikus király viselt Lajos francia királlyal.

* Válogatott maximákat adunk a nagy olasz történetíró-politikus : Francesco Guicciardini (1483—1540) *«Emlékezések»* c. művéből. A közölt szemelvények az Emlékezések első sorozatából valók. Guicciardini összes művei megjelentek a Laterza (Bari)-kiadású Scrittori d'Italia sorozatban : *La storia Fiorentina, Discorsi politici, Del reggimento di Firenze,*

Considerazioni sui discorsi del Machiavelli, Ricordi, Storia d'Italia. Az itt közreadott eredeti szöveg alapján készült a szemelvények fordítása. Igen gazdag Machiavelli e méltó kortársának kritikai életrajzirodalma. Életére és működésére lásd Edoardo Bizzarri, *L'Italiano Francesco Guicciardini* (Vallecchi, Firenze, 1942—XX) c. művet.

16. Ha mégis semleges akarsz maradni, legalább tárgyalj meg a semlegességet azzal a féllal, amely azt óhajtja, mert egy módja ez a csatlakozásnak ; és ha ő fog győzni, talán lesz benne mégis valami fék vagy szégyenkezés, hogy ne támadjon rád.

23. A gonoszlelkűség a szegényekben könnyen keletkezhetik véletlenül, a gazdagokban gyakrabban van meg természetüknél fogva ; rendesen azonban elítélendőbb a gazdagban, mint a szegényben.

30. Már Pescara örgrófja mondotta nekem, hogy azok a dolgok, amelyeket egyetemesen óhajtanak, ritka esetben sikerülnek ; ha igaz, ennek oka az, hogy a kevesek azok, akik általában megadják a dolgok indítékát és a kevesek célja szinte mindig ellenkezik a sokak céljával és vágyával.

31. Sohase harcoljatok a vallással, sem olyan dolgokkal, amelyek Istentől látszanak függeni ; mert e tárgynak túlnagy ereje van az együgyűek lelkében.

32. Helyesen mondták, hogy a túlsok vallásosság megrontja a világot, mert elgyengíti a szíveket, behálózza az embereket ezer tévedéssel és elvonja őket sok nagylelkű és férfias vállalkozástól ; ezzel nem akarok ellentétbe jönni a keresztény hittel és az istentisztelettel, sőt inkább megerősíteni és növelni akarom megkülönböztetve a túlsokat az elégtől és buzdítva az elméket, hogy jól vegyék tekintetbe minek kell fontosságot tulajdonítani és mi kicsinyelhető le.

41. Az emberek inkább tartják emlékezetükben a sérelmeket, mint a jótetteket ; sőt amikor emlékeznek is a jótételre, kisebbre becsülik, mint tényleg volt, mert meg vannak győződve arról, hogy többet érdemelnek, mint amennyit igazán megérdemelnek ; az ellenkezőjét cselekszik a sérelemmel, amely mindenkinek jobban fáj, mint amennyire ésszerűen kellene fájni ; ezért ahol a többi körülmény egyenlő, őrizkedjétek attól, hogy valakivel olyan szívességet tegyetek, amely szükségképpen egy másiknak egyenlő kellemetlenséget okoz, mert a fent említett okból az ember sokkal inkább veszít, mint nyer.

42. Jobban bízhattok olyanban, akinek szüksége van rátok, vagy az adott esetben közös az érdeke, mint olyanban, akivel jót cselekedtetek, mert az emberek általában nem hálásak ; azért ha nem akartok csalódnai, ezzel a mértékkel vegyetek fontolóra minden eshetőséget.

43. Azért tettem ide ezeket az emlékezéseket, hogy tudjátok élni és tudjátok megismerni mennyit nyomnak a latban a dolgok, nem pedig, hogy visszatartsalak benneteket a jótevéstől ; mert azonkívül, hogy ez nagylelkű dolog és szép lélekből fakad, látni mégis, hogy néha valamely jótéteményt jutalmaznak és oly módon is, hogy sokat is eredményez ; és elhíhető, hogy annak a hatalomnak, amely az embe-

rek fölött áll, tetszenek a némes cselekedetek és azért nem engedi, hogy mindig gyümölcs nélkül legyenek.

52. Még azok sem tagadhatják, akik mindent az okosságnak és az erénynek tulajdonítva azon mesterkednek, hogy semmibe se vegyék a szerencsét, hogy legalább igen nagy szerencseelőny az, ha a magad korában olyan alkalmak vannak, amelyekben becsben tartják azokat a hivatásokat és erényeket, amelyekben jeleskedel; és a tapasztalatból látszik, hogy egyazon erények egyik időben tiszteltebbek, mint máskor, és, hogy ugyanazok a dolgok, amelyeket valaki egyik időben végrehajt, kedvesek lesznek, és más időben végrehajtva hálátlanok lesznek.

55. Aki mégis tárgyalásokkal akar foglalkozni, emlékezzék, hogy semmi sem teszi tönkre azokat jobban, mint az az óhaj, hogy túlsok biztosítékkal akarja vezetni azokat; mert ezzel több idő telik el, több ember keveredik bele és több dolog bonyolódik, ami ok arra, hogy hasonló fondorlatok kiderüljenek. És azt is hinnünk kell, hogy a szerencse, amelynek uralma alatt vannak ezek a dolgok, megharagszik arra, aki annyira meg akar szabadulni az ő hatalmától és biztosítani akarja magát; ezért azzal fejezem be, hogy biztosabb végrehajtani ilyeneket némi veszéllyel, mint sok biztosítékkal.

57. Ne higgyetek ezeknek, akik azt hirdetik, hogy a nyugalom kedvéért hagyták el az országos ügyeket, és hogy kimerültek a becsvágytól; mert szinte mindig, a szívükben éppen az ellenkezője lakozik és a visszavonult életre vagy haragból, vagy szükségből, vagy esztelenségből fanyalodtak. Mindennap látható erre példa; mert mihelyt ilyenek számára adódik valamilyen nagyság lehetőség, elhagyván az annyira dicsért nyugalmat, magukat azzal a hévvel vetik rá, amellyel a tűz száraz vagy zsíros dolgokat éget.

67. Nem helytelenítem egészen a török polgári igazságszolgáltatást, amely inkább elhamarkodott, mint sommás; mert aki csukott szemmel ítélkezik, valószínűleg igazságosan tárgyalja le az ügyek felét, és megszabadítja a feleket költségtől és idővesztéstől; de a mi bíránk oly módon járnak el, hogy gyakran többet érne annak, akinek igaza van, elnyerni első nap a marasztaló ítéletet, mint elnyerni azt annyi költség és annyi gyötrelme után, ami nélkül, a bírák gonoszsága és tudatlansága és azonfölül a törvény homályossága miatt nekünk is túl gyakran csinálnak fehérből feketét.

72. Kétségtelen, hogy inkább szeretik a bőkezű fejedelmet, mint a takarékos; és mégis fordítva kellene lenni, mert a bőkezű kénytelen zsarolással és zsákmányolással élni, a takarékos nem vesz el senkitől se semmit; többen vannak azok, akik szenvednek a bőkezű adói miatt, mint azok, akik javadalmakat élveznek bőkezűségéből. Oka ennek tehát véleményem szerint az, hogy az emberekre jobban hat a remény, mint a félelem és többen vannak azok, akik azt remélik, hogy valamit elérnek tőle, mint azok, akik attól félnek, hogy kifosztja őket.

88. Őrizkedjetez mindattól, ami árthat nektez és nem lehet hasznokra, ezért sem mások távollétében, sem jelenlétében ne mondjatek soha haszon vagy szükség nélkül nekik nem tetsző dolgokat, mert esztelenség ok nélkül ellenséget szerezni ; és erre azért emlékeztetek benneteket, mert szinte mindenki belesik ebbe a könnyelműségbe.

90. Sokan azt hiszik, hogy a bölcs, mert átlát minden veszélyt, nem lehet bátor ; én ellenkező véleményen vagyok : nem lehet bölcs, aki félénk, mert okosság híjával van az, aki kelleténél nagyobbra becsüli a veszélyt. Hogy jól megvilágítsam ezt a pontot, amely zavaros, állítom, hogy nem minden veszélynek van hatása, mert az ember némelyeket elhárít gondosságával, élelmességével vagy őszinteségével ; másokat elsodor a véletlen és a bekövetkező előre nem látott számtalan esemény. Ezért, aki megismeri a veszélyeket, nem kell neki valamennyit biztosnak feltételeznie ; hanem megfontolva bölcseséggel azt, amelyikben remélheti, hogy segít magán, és ahol a véletlen valószínűleg kedvezhet neki, bátorítsa magát és ne vonuljon vissza a férfias és becsületére váló vállalkozásoktól, mindama veszedelmektől való félelemből, amelyeket úgy ismer, hogy ellenségesekként fordulnak elő.

91. Téved az, aki azt mondja, hogy a tudományok megromtják az emberek agyát, mert ez talán igaz annál, akié gyenge ; de ahol jónak találják, tökéletesítik azt, mert a természetes jó, a mesterséges jóval egybekapcsolva igen nemes alkatot hoz létre.

96. A világ dolgai olyan különbözők és annyi előre nem látott eseménytől függenek, hogy igen nehezen lehet a jövőről ítéletet alkotni ; és a tapasztalatból látni, hogy szinte mindig hiúak a bölcsök sejtései ; ezért nem dicsérem azoknak az elhatározását, akik egy jelen, bár kisebb jónak a kényelmét odahagyják, egy jövő, bár nagyobb rossztól való félelmükben, ha az, nem nagyon közeli és nagyon bizonyos ; mert nem következvén be azután gyakran az, amitől féltél, arra ébredsz, hogy üres félelem miatt elhagytad azt, ami tetszett ; és ezért bölcs közmondás az : egyik dologból születik a másik.

97. Az államról szóló tanulmányokban láttam gyakran tévedni azt, aki ítéletet alkot magának ; mert mindig azt vizsgálják, amit észszerűen meg kellene tennie ennek vagy annak a fejedelemnek, és nem azt, amit meg fog tenni a természete és agya szerint ; ezért aki meg akarja ítélni, hogy mit fog tenni, például a francia király, inkább kell figyelembe vennie milyen a francia természete és szokása, mint azt, hogy mit kellene tennie az okos embernek.

103. Azok a dolgok, amelyeknek el kell bukniok, nem támadás, hanem sorvadás folytán, jóval tovább tartanak, mintsem elején hitték, egyrészt mert a mozgások lassúbbak, mint hisszük, másrészt az emberek, amikor megmakacsodnak a szenvedésben, jóval többet visznek végre és jóval többet szenvednek, mint amennyit

hittek volna ; ezért látjuk, hogy egy háború, amelynek éhség, alkalmatlanság, pénzhiány és hasonló okok miatt kell megszűnnie, hosszabb ideig tart, mint hiszik. Így a tüdővészese élete mindig tovább tart annál a véleménynél, amelyet alkotnak maguknak az orvosok és hozzátartozók ; és a kalmár, mielőtt megbukik, mert tönkretették a kamatok, hosszabb ideig tart ki, mint hiszik.

106. Űzzetek gúnyt ezekből, akik a szabadságot prédikálják : nem mondom mindegyikből, de nagyon kevesekkel teszek kivételt ; mert ha azt remélik, hogy egy tekintélyállamban jobban menne soruk, odarohannának hamarosan, mert szinte valamennyiben túlsúlyban van a saját érdekük tisztelete és kevesen vannak azok, akik ismerik, mennyit ér a dicsőség és a tisztesség.

114. Az elmult dolgok megvilágítják az eljövendőket, mert a világ mindig egyforma volt, és mindaz, ami van és lesz, megvolt más időben és ugyanazok a dolgok visszatérnek, de más néven és színezettel ; ezért nem mindenki ismeri fel őket, hanem csak aki bölcs és szorgosan megfigyeli és tekintetbe veszi őket.

121. Emlékezzetek arra, amit már máskor mondtam, hogy ezeket az emlékezéseket nem kell betartani megkülönböztetés nélkül, hanem némely sajátságos esetben, amely más körülményű, nem jók ; és hogy melyek ezek az esetek, nem lehet semilyen szabályba foglalni, és könyv sincs, amely tanítaná, hanem szükséges, hogy előbb a természet, majd a tapasztalat adja meg neked ezt az okosságot.

139. Nincs nagyobb ellensége az embernek saját magánál ; mert szinte minden baj, veszély és fölösleges gyötrelem, amely sulytja, nem másból fakad, mint az ő túlságos sóvárgásából.

140. A világ dolgai nem állanak ; sőt mindig haladnak azon az úton, amelyen észszerűen természetüknél fogva haladniok kell, de véleményünkhöz képest jobban késlekednek, mert mi, a mi rövid életünk szerint mérjük őket és nem az ő idejük szerint, amely hosszú ; és mivel lépéseik lassúbbak, mint a mieink, természetük szerint olyan lassúak, hogy bár mozognak, nem vesszük észre gyakran mozgásaikat és ezért hamisak gyakran a vélemények, amelyeket alkotunk.

143. Az államok szabadsága az igazságosság szolgája, mert nincs más célra rendelve, mint annak védelmére, hogy egyiket ne nyomja el a másik ; azonban aki biztos lehet abban, hogy egynek vagy keveseknek az államában követik az igazságosságot, nem volna oka nagyon kívánni a szabadságot. És ez a magyarázata annak, hogy a régi bölcsek és filozófusok nem dicsérték jobban a többieknél a szabad kormányzásokat, de elébe helyezték azokat, amelyekben jobban gondoskodtak a törvény és az igazságosság megőrzéséről.

144. Amikor megbízható szerzőtől származnak a hírek, és valószínű vagy várt hírek, én kevés hitelt adok nekik, mert az emberek könnyen kitalál-

ják azt, amit várnak vagy hisznek. Jobban hallgatok rájuk, ha szokatlanok vagy váratlanok, mert az embereknek eszükbe sem jut kitalálni vagy elhinni azt, amit egyáltalán nem vesznek számításba ; és erre én sokszor láttam példát.

146. Kérjétek Istent, hogy ne legyetek ott, ahol veszítenek, mert ha még hibátok nélkül történik is, mindig a nyakatokon marad valami és nem lehet bejárni minden piacot és bankot igazolni magatokat ; így, aki ott van, ahol nyernek, mindig, még érdeme nélkül is, dicséretet nyer el.

151. Nincs mindenkinek hatalmában, hogy megválassza a rangot és a teendőket, amelyeket az ember szeretne ; hanem gyakran kell azt tenned, amit a sorsod nyújt és megfelel állapotodnak, amelyben születted ; azonban minden dicséret abban áll, hogy jól és megfelelően végezze az ember a maga dolgát. Amiként a színdarabban sem dicsérik kevésbé azt, aki a szolga szerepét jól adja elő, mint azokat, akikre a király ruháit adták ; valóban mindenki szerezhethet dicséretet és megbecsülést a maga állásában.

158. Én kész lennék megpróbálni olyan államok megváltoztatását, amelyek nem tetszenek nekem, ha remélhetném, hogy egyedül megváltoztathatnám őket ; de amikor eszembe jut, hogy másokkal kell társulnom és a legtöbbször esztelenekkel és gonoszokkal, akik sem hallgatni, sem cselekedni nem tudnak, nincs dolog, amitől jobban vissza borzadnék, mint erre gondolni.

173. A fenyegető bajokat, és főleg a háborús dolgokban, ne vonakodjatok vagy ne mulasszátok el orvosolni, mert úgy tűnik nektek, hogy nem lehetnek meg idejében ; mert mivel a dolgok lassabban járnak, mint hinnők, mind természetük, mind a különböző akadályok miatt, sokszor idejében lenne az az orvoslás, amelyet te elmulasztottál, mert úgy ítélted, hogy nem lehet meg, ha csak nem későn ; és én láttam többször erre példát.

160. Tévedtek a Mediciek, amikor államukat sok dologban a szabadság intézményeivel akarták kormányozni ; például abban, hogy széleskörű szavazást csináltak ; mindenkinek részt adtak és hasonló dolgokat ; mert miután Firenzében nem lehetett többé fenntartani egy tekintélyállamot csakis kevesek lelkes támogatásával, ezek a módok nem tették barátjukká az egész népet, sem a kevés párthívüket. Hibázna a köztársaság, ha sok dologban tekintélyállam intézményei szerint akarná kormányozni magát, főleg az állam egy részének kirekesztésével ; mert a szabadságot csak az egyetemes megelégedettséggel lehet fenntartani, mert népi kormányzás nem utánozhat minden dologban tekintélyállamot és esztelenség utánozni azt azokban, amelyek gyűlöletessé teszik és nem azokban, amelyek erőssé teszik.

Ford. : *Ecsödi János.*

FRANCESCO GUICCIARDINI